

Поняття домашнього насильства за законодавством України

*Консультацію підготувала Мороз Маріна,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

У 2018 році в Україні прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Стаття 1 цього закону визначає, що домашнім насильством є діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Можна помітити, що простим для розуміння пересічної людини, що не є спеціалістом в галузі права, таке визначення не є.

При цьому, поняття окремих форм насильства (фізичного, сексуального, психологічного або економічного), вказаного в законі, може суттєво відрізнитись від так званого «побутового розуміння», як це сприймається в суспільстві. Для прикладу, при згадці про сексуальне насильство, перше, про що можна подумати – це вчинення винним дій власне сексуального характеру: зґвалтування, сексуальне насильство, розбещення неповнолітніх тощо. Загалом (з певними уточненнями в Законі) це відповідає дійсності. Але що розуміти під економічним насильством, якщо, до прикладу, мова йде про сім'ю, де батько, фактично, утримує свою дружину і неповнолітню дитину? Традиційно, склалася думка, що у подібній ситуації він і є головою цієї родини, відтак – його слово є своєрідним «законом» для осіб на його утриманні. От у цьому випадку буква закону не збігається з традиційними, для українців, уявленнями про права та свободи членів сім'ї. Адже, відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» економічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. І, якщо з тим, що позбавлення дружини житла, їжі,

одягу та інших, життєво важливих речей є проявом свавілля, мало хто сперечатиметься, то стосовно інших відносин все набагато складніше. Змоделюємо цілком реальну життєву ситуацію: чоловік кохає дружину, ніколи її не ображав, добре забезпечує, але вона має потяг до театральної естради (що передбачає гастролі в інші міста й спілкування з великою кількістю чоловіків), і чоловік, не застосовуючи ні фізичного ні психічного насильства, тим не менш, вчинює економічні дії, спрямовані на перешкоджання її працевлаштування. Хіба ж це – насильство? Він же її чоловік, має ж він право вимагати, аби замість театру вона займалась домашнім господарством і ростила йому дітей? Або інший, непоодинокий випадок: батько, переживаючи за моральну цноту та фізичну безпеку своєї неповнолітньої дочки, забороняє їй поступати на навчання до ВУЗу, що знаходиться в іншому місті, бо вважає, що на недосвідчену дівчинку (яку він щиро любить і про яку турбується) там чекає забагато спокус і небезпек. Він же – батько, ніколи на неї голосу не підвищив, не те, що вдарив? Він просто погрожує відмовитись оплачувати її навчання, чи, до прикладу, сховав її атестат. Яке ж це насильство? А між тим, відповідно до норм закону, такі дії підпадають під поняття «домашнього насильства».

Ще більше розбігаються юридичне й «побутове» поняття домашнього насильства, коли мова йде про так зване «педагогічне насильство». Мова йде про випадки, коли з метою виховання дитини, батьки застосовують насильство, що не спрямоване на приниження чи завдання ушкоджень дитині, а лише – завдання несильного болю. До прикладу, батько помітив, що його 14-літній син повертається напідпитку, або без дозволу взяв гроші для азартних ігор, або й на наркотики. Виправдовуючись тим, що інші засоби виховання (вмовляння, пояснення хибності таких дій, змальовування можливих наслідків) не принесли ефекту, він шмагає сина ременем. Думаю, що не помилюсь, припустивши, що більшість пересічних громадян виправдають таку поведінку. А вона, зауважу, прямо підпадає під поняття «фізичного насильства», прописаного в законі. Де вказано, що фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, **шмагання**, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (п. 17 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Як же виходити із складної ситуації, коли традиційні моральні закони не збігаються з нормами права? На нашу думку, виходом є застосування у подібній ситуації так званого **здорового глузду**. Мова йде про правильну оцінку правозастосувачем кожної конкретної ситуації з точки зору рівня суспільної шкоди чи суспільної небезпечності, доцільності застосування конкретного заходу запобігання домашньому насильству чи обмежувального

припису стосовно кривдника, з метою одночасного захисту потенційної чи реальної жертви домашнього насильства, але недопущення зловживання правом на шкоду суспільним інтересам. Лише в таких умовах застосування законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стане дійсним ефективним інструментом, а не способом зведення рахунків серед родичів та сусідів, зловживань з боку правоохоронців та спекулятивних інсинуацій з боку заангажованих представників засобів масової інформації.

*Консультацію підготувала Мороз Маріна Анатоліївна,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*